

7. STAV KRIMINALITY: Zločin a trest

Josef Smolík

Motto:

Každej pátej Američan sedí ve vězení
Lidi boje se vycházet pěšky po setmění
Samá vražda samá krádež
Zfanatizovaná mládež

Visací zámek, píseň „Noviny“

7.1 ÚVOD

Kriminalita je téma, které se poměrně pravidelně objevuje v médiích, v politických programech politických stran a ve vizích jednotlivých politiků. Je to jedno z témat, které často vede k bouřlivým diskusím, vyvolává různé konfrontace, včetně poměrně silných emocí. Kriminalita může také být měřítkem kvality života, což se dá vyjádřit nejrůznějšími ukazateli (například Indexem míry korupce, Indexem kriminality, Indexem vězeňské populace atp.). Kvalita života se v mnoha případech mění jak u obětí trestné činnosti, tak i u pachatelů, kteří se stávají odsouzenými a nastupují do výkonu trestu odnětí svobody, případně jsou potrestáni jiným způsobem. K největším změnám dochází u recidivistů, jejichž kvalita života je výrazně poznamenána tzv. prizonizací (viz níže).

Kriminalita, především násilného charakteru, má vliv i na běžnou populaci, na celkové společenské klima. Občan (laik) je často konfrontován se strachem z kriminality, který je utvářen na základě „zaručených“ zpráv o narůstající kriminalitě, její brutalitě a pronikání organizovaného zločinu do všech struktur české společnosti. Laické diskuse se týkají také znovuzavedení trestu smrti, zvýšení počtu policistů v ulicích měst a obcí, posílení kamerových systémů atp. (k tomu srov. Lástic, Kovanič, 2021). Zároveň panují obavy ze zneužití dat z kamerových systémů, nepřiměřeného sledování a zavádění totalitních praktik. Narůstá kriminalita, nebo klesá? Jak byly tyto trendy ovlivněny pandemií covidu-19? Jaké jsou trendy kriminality na základě policejních statistik? Jak lze kriminalitu definovat a jak to souvisí s pravidly a konformitou? Jaké argumenty se objevují v souvislosti s debatami ohledně znovuzavedení trestu smrti?

Každá společnost (komunita, sociální skupina) musí být založena na určitých pravidlech, která jsou závazná pro její jednotlivé členy. Tato pravidla musejí být vymahatelná,

za jejich porušení musí následovat sankce v podobě určitého trestu. Pravidla mohou být na úrovni určitých závazných a kodifikovaných norem, případně mohou vyplývat z tradic a mravních zvyklostí určitého společenství. Normy¹ a pravidla řídí společenský život, utváří určitý řád, který je pro jednotlivé členy předvídatelný (srov. Giddens, 1999).

Všechny společenské normy jsou provázeny sankcemi, jež podporují *konformitu* a chrání před nekonformním jednáním (*antisociálním chováním*)². Sankcí je jakákoli reakce ostatních na chování jednotlivce nebo skupiny, jejímž cílem je zajistit dodržování dané normy (jedná se o sociologické téma *neformální sociální kontroly*; srov. Sopóci, Búzik, 2009). Sankce mohou být pozitivní (odměna za konformní jednání) nebo negativní (trest za nekonformní jednání). Kromě toho se sankce dělí na formální a neformální. Hlavní typy negativních formálních sankcí v moderních společnostech jsou v kompetenci soudů, vězeňského systému a policie. Zákony představují formální sankce definované vládami jako pravidla, která musejí občané daného státu dodržovat (Giddens, 1999: 187). Legislativa a instituce vynucující přijatá pravidla přinášejí členům společnosti méně omezení v jejich rozhodování, činí je svobodnějšími a bezpečnými (Novotná, 2008).

Společenské normy rovněž do jisté míry regulují sociální smír ve společnosti, určují také, které instituce mohou legitimně využívat násilí a jaká jsou pravidla omezení něčí svobody. Restrikce a represe jsou častým tématem kritiky bezpečnostních složek ze strany liberálně laděné části společnosti, na druhé straně se také objevují hesla o řádu, pořádku, klidu, bezpečnosti a zpřísnění trestů (včetně debat o trestu smrti)³.

I v české společnosti (tak jako v mnoha jiných) jsou vyjadřovány obavy ze ztráty svobody, frustrace nad (objektivní či subjektivně vnímanou) nespravedlností, nad zvýšenou mírou korupčního chování, nad svévolí soudního systému apod.

Česká společnost po roce 1993 prožila poměrně turbulentní období 90. let 20. století, kdy došlo k její transformaci v mnoha oblastech (ekonomické, politické atd.), přičemž došlo také k jejímu pomyslnému otevření, což vedlo k příležitostem pro „domácí“ i „zahraniční“ zločin. Situace se záhy projevila v nárůstu kriminality, ale i ve zvýšeném počtu odsouzených. Represivní a soudní systémy minulého režimu, které také procházely transformací na režim demokratický (humanistický, liberální), byly do jisté míry paralyzovány novými normami a opatřeními. V důsledku dynamických změn došlo k paradoxní situaci, kdy trestní politika nebyla schopna zachytit všechny typy zločinu. Případy „tunelování“, nasazování „bílých koní“ a další fenomény byly jen obtížně trestány, což souviselo s tím, že se rozvíjely především nové typy hospodářské trestné činnosti.

1 Samotný pojem „norma“ je odvozen od latinského slova „norma“, česky míra, měřítko, pravidlo či předpis. V obecné rovině lze normu vnímat jako nástroj pro poměřování reality a nástroj k rozlišování mezi žádoucím a nežádoucím, zdravým a patologickým, dobrým a špatným, obvyklým a výstředním (Urban, 2022: 176; srov. Lubelcová, 2017).

2 Antisociálním chováním je v současné psychologii označováno chování, které porušuje normy, hodnoty a principy přijaté či uznávané konkrétní společností. Jde o chování, které není ve veřejném zájmu a může ostatním ublížit. Termín „antisociální“ zahrnuje širokou škálu chování (např. krádeže, agrese atp.; Nielsen Sobotková a kol., 2014: 61).

3 Především se jedná o požadavek trestu smrti pro pachatele zvlášť brutálních trestných činů (vražd), násilných recidivistů atp. Argumentem je mj. výkon spravedlnosti v případech, že pachatel úmyslně a zvlášť brutálním způsobem usmrtil jinou osobu či osoby. V současnosti však podpora pro znovuzavedení trestu smrti u české veřejnosti klesá. Podle výzkumu Centra pro výzkum veřejného mínění z května 2019 je pro trest smrti 50 % dotázaných (19 % vyjadřuje rozhodný souhlas), přičemž od roku 1992 podpora klesá (z hodnoty 76 %; blíže viz CVVM 2019).

Zločin (kriminalita)⁴ v České republice byl v tomto období velice dynamický a policejní statistiky vykazovaly výrazně rostoucí tendenci.⁵ S tím souvisela nízká objasněnost⁶ trestné činnosti, především u bagatelních trestných činů („pouliční kriminalita“, například kapesní krádeže). Naopak narůstaly finanční škody u hospodářské trestné činnosti.

Hospodářská kriminalita získala v novém režimu zcela nový prostor. Počet těchto trestných činů i jejich podíl na celkové kriminalitě celá 90. léta prudce rostl. Škody způsobené hospodářskou trestnou činností tvořily největší podíl na materiálních škodách způsobených zločinem (Možný, 2002: 175).

Do popředí se i v důsledku globalizace dostávala problematika omamných a psychotropních látek (dále jen OPL), na území České republiky pronikal také zahraniční organizovaný zločin (dále jen OZ), zvyšovala se míra korupce⁷, stoupala kriminalita tzv. bílých límečků⁸, přičemž legislativa často zaostávala za zločinem (např. v oblasti „danění“ lehkých topných olejů; srov. Šmíd, Kupka, 2011; Kupka, 2017). V tomto období se v České republice etablovaly mezinárodní skupiny organizovaného zločinu, narůstala kriminalita mládeže (mj. z důvodu dospívání silných populačních ročníků), násilná kriminalita (např. v kontextu vybírání výpalného, tzv. racketeering), zvyšovala se nedůvěra v represivní složky státu atp. (srov. Firstová, 2014; Šmíd, Kupka, 2011).⁹

4 Jak správně konstatuje Tomášek (2010: 22), kriminalita je multidimenzionální jev. Kriminalita (trestná činnost) je definována především trestním zákonem (v České republice se jedná o trestní zákoník). Kriminalitu můžeme definovat jako způsoby chování, které jsou v dané společnosti trestné. Jde o souhrn trestných činů a chování, které se v konkrétní společnosti vyskytly a vyskytují, sankcionovatelných podle trestního zákoníku, a to jak zjevných, tak latentních (Blažek, Fischer, Škoda, 2019: 15).

5 Mezi rokem 1989 a rokem 2000 vzrostl počet zjištěných trestných činů více než třikrát a podíl dopadených pachatelů poklesl ze 77 % na pouhých 44 %. Více než polovina trestných činů v České republice v té době zůstala neobjasněna a nepotrestána (Možný, 2002: 174).

6 Objasněností se rozumí počet registrovaných trestných činů (skutků), u kterých byl policií odhalen pachatel, případně pachatelé, bez ohledu na to, zda byl poté trestně stíhán. Míra objasněnosti se uvádí v procentech a liší se podle jednotlivých druhů kriminality (srov. graf 7.1 níže v textu). Míra objasněnosti srov. Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019.

7 Při srovnávání míry korupce v jednotlivých státech se používá například Index míry korupce (Corruption Perception Index, CPI), který používá organizace Transparency International) či údaje Eurobarometru (blíže viz Krulichová, Buriánek a kol., 2020: 137–138).

8 Zločin bílých límečků lze definovat jako zločin, který je spáchán respektovanou osobou s vysokým sociálním statutem v průběhu výkonu povolání (Kupka, 2017: 38; Zoubková a kol., 2011: 81–82). Tyto zločiny mají často podnikatelské či politické pozadí.

9 OZ představuje specifický typ trestné činnosti, která vykazuje řadu shodných formálních rysů s podnikatelskou činností, cílem je maximalizovat zisk z nelegálních aktivit bez ohledu na použité prostředky a oblasti podnikání, přičemž reaguje na strukturu společenské poptávky (srov. Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019; Smolík, 2016). Běžnými znaky (charakteristikami) OZ je tedy: a) trvající spolupráce více osob, z nichž každá má pevně stanovené specifické úkoly; b) soustavnost, zaměřenost na zisk; c) dlouhodobost; d) členská základna, e) organizační struktura; f) profesionalita, vnitřní disciplína; g) subsidiární úloha násilí; h) praní špinavých peněz (money laundering); i) pronikání do oficiálních (často podnikatelských a politických) struktur; j) mezinárodní spojení a působení; k) úsilí o monopolní kontrolu oblasti nezákonného podnikání; l) adaptabilita na různé typy společenských zřízení; m) étos či značka konkrétní organizace (Smolík 2007: 17–19).

I na tyto jednotlivé trendy následně reagovala česká odborná veřejnost (sdružená například ve Výzkumném kriminologickém ústavu¹⁰, jenž byl následně přejmenován na Institut pro kriminologii a sociální prevenci, IKSP), která problematiku nejenom diskutovala, ale realizovala vlastní výzkumná šetření, nabízela řešení a sloužila jako analytická složka Ministerstva spravedlnosti ČR. Dalším zdrojem informací byly i kriminologické studie akademických pracovníků (např. z Policejní akademie ČR v Praze, právnických fakult jednotlivých univerzit apod.).

V tomto období se poměrně dynamicky začala rozvíjet kriminologie (kombinující fenomenologické, etiologické, sociologické, psychologické a preventivní aspekty) a také penologie a viktimologie¹¹, vědy, které se zaměřovaly na různé dimenze zločinu a jeho trestání.

Pravidelnou platformu pro výměnu informací o nových kriminologických poznatcích u nás i zahraničí nabízí i Sekce sociální patologie České sociologické společnosti (ČSS), která pořádá semináře věnované vždy jednomu nebo více kriminologicky relevantním tématům. Nadto se uskutečňují konference a semináře k aktuálním kriminologickým a trestněprávním otázkám organizované jak akademickými pracovišti, tak státními institucemi a nestátními organizacemi, kterých se často účastní čeští, ale i zahraniční experti. Česká kriminologie tak může (a jako každý jiný vědní obor i musí) předběžně konfrontovat svoje poznatky a znalosti s dosaženým stupněm kriminologického poznání v mezinárodním srovnání. Významný milník v rozvoji kriminologie v České republice představovalo v březnu 2012 založení České kriminologické společnosti (ČKS), která nejen sdružuje přední odborníky v této oblasti, ale také otevírá možnosti pro hlubší poznávání souvislostí kriminologie pro zájemce z řad studentů vysokých škol a specializovaných vyšších odborných škol. Na národní úrovni ČKS každoročně pořádá konferenci Kriminologické dny, která se postupně stala významnou platformou pro setkávání českých i zahraničních kriminologů (Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019: 17; k tomu srov. Tomášek, 2010: 28–30). Další významnou platformou je i odborný elektronický časopis vydávaný ČKS s názvem *Česká kriminologie* (<https://ceskakriminologie.cz>).

Pokud jde o přípravu nových mladých kriminologů, je skutečností, že kriminologie v České republice dosud není vyučována jako samostatný obor. Kriminologové se proto, tak jak tomu u nás bylo vždy, rekrutují – a dalo by se říct postupně dozrávají – z řad právníků, sociologů, psychologů, případně i z jiných vědních oborů (Scheinost, 2013: 27).

¹⁰ Výzkumný ústav penologický (založen 1. 4. 1967) měl povahu výzkumného pracoviště, které se zaměřovalo na zkoumání nejzávažnějších problémů nápravněvýchovné činnosti, s nimiž se výkon trestu odnětí svobody setkával, a to hlavně ve smyslu zlepšení její koncepce, jejích východisek, metodických a aplikačních postupů. V jeho kompetenci a za využití poznatků z oblasti vězeňství bylo důsledné přepracování teoretických podkladů a metodických východisek vězeňské práce, především postupů a práce vězeňských pedagogů a psychologů (Brunová, 2020: 69).

¹¹ Viktimologie je některými autory považována za součást kriminologie a jinými za samostatnou vědní disciplínu, která se věnuje obětem trestné činnosti. Tato věda studuje oběť (oběti) zejména z hlediska sociologického, ale i psychologického, kriminologického, právního a dalších vědních disciplín. Stěžejním tématem je proces tzv. viktimizace, zvláště u obětí násilných trestných činů (Blažek, Fischer, Škoda, 2019: 45; podrobněji viz Čírtková, 2014).

Výrazných změn od 90. let 20. století doznala i oblast trestní politiky a trestního práva.¹² Především trestní právo *dekriminalizovalo* některé chování (např. trestný čin příživnictví podle § 203 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, několikrát se změnila hranice škody trestného činu krádeže¹³ atp.). Na druhou stranu se projevila i *kriminalizace*, kdy určité chování (jednání) bylo prohlášeno za trestné, což bylo způsobeno nejenom změnou názoru na míru škodlivosti daného chování (typicky domácího násilí), ale především tím, že se určité jednání rozšířilo, případně přesunulo do jiného prostoru (převážně se jednalo o trestnou činnost v prostředí sítě Internet).

Cílem této kapitoly je představit základní zdroje statistických dat o kriminalitě a vězeňství, diskutovat základní vývoj v těchto oblastech, definovat vybrané termíny a uvést některé trendy u vybraných trestných činů. Kapitola představí především vývoj po roce 2010, kdy došlo k významné změně v oblasti trestní politiky z důvodu účinnosti trestního zákoníku, č. 40/2009 Sb.

7.2 ZLOČIN

Kde je zákon, tam je také zločin (trestný čin, kriminalita), který lze definovat jako jednání, jež porušuje konkrétní platný zákon (Giddens, 1999). Jedná se o jednání, které můžeme považovat za specifickou kategorii sociální deviace (Firstová, 2014).

Zločinem se zabývá velké množství věd, nicméně podstatné je vnímat rozdíl mezi kriminalistikou a kriminologií. Kriminalistika je praktická věda objasňující vznik zločinu, zabývá se shromažďováním a využíváním stop a soudních důkazů. Primárním úkolem kriminalistiky je vypracovávat efektivní metody odhalování a vyšetřování trestné činnosti, které následně využívá policie a další orgány činné v trestním řízení. Zvláště se pak zaměřuje na objasňování zákonitostí vzniku, shromažďování a využívání stop stejně jako na získávání dalších, kriminalisticky relevantních informací (Tomášek, 2010: 23).

Kriminalistika využívá velké množství poznatků z jiných disciplín, nicméně vychází z trestního práva a slouží především k odhalování a vyšetřování trestné činnosti. Kriminologii lze definovat jako vědu o kriminalitě (zločinnosti, zločinu), o pachatelích a obětech, ale i o kontrole a prevenci trestné činnosti. Kriminologie je multidisciplinární empirickou vědou využívající metod a technik, které vedou k poznání příčin a k odhalení zákonitostí kriminality jako „společenského jevu“ (srov. Tomášek, 2010: 22). Kriminologie zkoumá nejen trestnou činnost, ale i související sociálněpatologické

12 Trestní právo určuje a definuje nejzávažnější sociálně deviantní druhy chování, přiřazuje jim více či méně odpovídající sankce a stanovuje pravidla (a podmínky) jejich aplikace. V trestním právu jsou tak nepřímě vyjádřeny (a pod hrozbou sankcí chráněny) hodnoty, které konkrétní společnost pokládá pro své bezporuchové fungování za krucální. Porušuje-li jedinec tyto hodnoty (například ohrožuje-li zdraví spoluobčana nebo porušuje-li pravidla v oblasti ekonomického fungování společnosti), naplňuje skutkovou podstatu konkrétního trestného činu a na jeho chování je pak reagováno trestem, který představuje jeho trestněprávní následek (Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019: 214–215).

13 Ke zvýšení hranice škody a následků při kvalifikaci trestného činu krádeže (z původních 5 000 Kč na 10 000 Kč) došlo od 1. 10. 2020, kdy nabyla účinnosti novela trestního zákoníku č. 333/2020 Sb. (ČSÚ, 2023).

jevy, které s trestnou činností souvisejí. Kriminologie se snaží přinášet objektivní údaje o kriminalitě, které by pomohly trestnou činnost eliminovat a poskytovat poznatky pro prevenci, případně se na teoretické rovině pokusily o hledání souvislostí (teorií a zákonitostí). S kriminologií kromě toho poměrně úzce souvisejí i další obory, jako je soudní lékařství (forenzní medicína využívaná především pro účely trestního řízení), forenzní psychiatrie, sociální práce v trestní justici, vývojová psychologie, speciální pedagogika, sociologie atp. Z hlediska metodologie využívá kriminologie mj. poznatky sociologie, statistiky a matematiky (Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019: 7). Při diskusích o kriminalitě se do popředí dostává také otázka arbitra, jež v současnosti představuje konkrétní stát, který v této oblasti realizuje trestní politiku. Trestní politiku lze vymezit jako „součást obecné politiky speciálně zaměřenou na kontrolu kriminality a ji doprovázejících nebo jinak s ní souvisejících sociálněpatologických jevů, a to jak využíváním poznatků získaných vědeckými metodami a postupy, zejména kriminologickým výzkumem, tak přímým uplatňováním trestněprávních a souvisejících norem v praxi, včetně snah o sjednocování aplikační praxe“ (Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019: 10). Na popis kriminality jako sociálněpatologického jevu se zaměřuje kriminální fenomenologie¹⁴, která přináší poznatky o tom, jaká je kriminalita na určitém území (v lokalitě, regionu), jak se vyvíjí během určitého časového období, jaká je její struktura.¹⁵ Tyto poznatky mají význam pro objasňování příčin kriminality, ověřování kriminologických teorií, ale také pro hledání vhodných trestně politických přístupů a následně i při hodnocení jejich efektivity.

K jakému počtu trestných činů skutečně dochází a jaké jsou nejobvyklejší formy porušení zákona? Odpověď na tyto otázky můžeme začít hledat v oficiálních statistikách. Ty jsou pravidelně zveřejňovány, takže by se mohlo zdát, že hodnocení kriminality je snadné. Tento předpoklad však vůbec neplatí. Statistiky týkající se zločinu jsou podle Giddense (1999: 199–200) těmi nejméně spolehlivými ze všech oficiálně zveřejňovaných údajů v sociální oblasti (viz jiné kapitoly knihy). Hlavním nedostatkem oficiálních kriminalistických statistik je skutečnost, že v nich figurují jen ty trestné činy, které policie opravdu zaznamená, jedná se tedy o *kriminalitu registrovanou*. Nejedná se o skutečnou kriminalitu, protože část trestných činů zůstane v kategorii skryté neboli *latentní kriminality* (srov. Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019: 143; Zoubková a kol., 2011: 83).

14 Kriminální fenomenologie se zabývá popisem a analýzou kriminality na určitém území, zkoumá vývoj kriminality během určitého časového období, její strukturu, příčiny atp. Zároveň ověřuje kriminologické teorie a koncepty a také hledá vhodné trestněpolitické přístupy a jejich efektivitu (Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019).

15 Policejní statistiky vycházejí z takticko-statistické klasifikace (TSK), která člení trestnou činnost podle Evidenčně statistického systému kriminality (ESSK). Na základě toho policejní statistiky člení kriminalitu do několika samostatných skupin. Jedná se o majetkovou, násilnou, mravnostní, hospodářskou, zbývající a ostatní kriminalitu. Jedna kategorie TSK může zahrnovat více paragrafů trestního zákoníku a naopak jeden paragraf může být statisticky rozčleněn na více kategorií TSK (ČSÚ, 2023). Justiční statistika pracuje celkem s 13 skupinami trestných činů. Jedná se o trestné činy a) proti životu a zdraví, b) proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství, c) proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, d) proti rodině a dětem, e) proti majetku, f) hospodářské, g) obecně nebezpečné, h) proti životnímu prostředí, ch) proti České republice, cizímu státu a mezinárodní organizaci, i) proti pořádku ve věcech veřejných, j) proti branné povinnosti, k) vojenské, l) proti lidskosti, proti míru a válečné trestné činy.

Kromě policejních statistik (gestorem je Policejní prezidium ČR) v České republice pracujeme i se statistikami justičními (gestorem je Ministerstvo spravedlnosti), vězeňskými¹⁶ (gestorem je Generální ředitelství Vězeňské služby ČR) a informacemi Českého statistického úřadu (ČSÚ; blíže viz ČSÚ, 2023; Gřivna a kol., 2014: 36–38; Tomášek, 2010: 59–60). ČSÚ poskytuje i související bezpečnostní data pro sledování trendů (např. trendy v oblasti kriminality, přehled nelegálních migrantů na území České republiky, počet udělených azylů apod.).

Doplňkovými zdroji informací především o uplatňované trestní politice jsou statistiky pomocných orgánů činných v trestním řízení zajišťujících výkon trestů a ochranných opatření, a to konkrétně:

- Probační a mediační služby České republiky,
- Vězeňské služby České republiky,
- Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky,
- Ministerstva zdravotnictví České republiky,
- Ministerstva školství, tělovýchovy a mládeže České republiky (Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019: 151–152).

V rámci EU se na shromažďování a zpracování dat o kriminalitě zaměřuje především EUROSTAT, na jehož stránkách lze také nalézt řadu statistických údajů i analýz. Významnou institucí, která má k dispozici statistické údaje o registrované kriminalitě, je též INTERPOL. Tato data nejsou dostupná veřejnosti, nicméně jsou využívána dalšími subjekty pro výzkum a (sekundární) analýzy (Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019).

Kriminální statistiky nám poskytují především data o *rozsahu kriminality*. Většinou se jedná o počet trestných činů za určité období na určitém území (nejčastěji ČR, kraje). Pokud tedy sledujeme rozsah kriminality v kriminálních statistikách, máme na mysli počet činů, které lze z hlediska trestního práva definovat jako činy trestné, eventuálně jinak trestné (např. pokud pachatel není trestně odpovědný), a které byly registrovány na příslušném území a v příslušném čase (Tomášek, 2010: 62).

Při využívání výše uvedených kriminálních statistik je nutné brát v úvahu kromě toho, že poskytují v první řadě informace o činnosti orgánů v trestním řízení a neobsahují údaje o latentní kriminalitě, ještě další skutečnosti, které mohou omezovat jejich vypovídací schopnost, a to především:

- demografické vlivy,
- legislativní změny v oblasti trestního práva,
- amnestijní rozhodnutí prezidenta republiky (1990, 1993, 1998 a 2013),
- trendy uplatňované v trestní politice (zvýšený zájem o postih některých forem kriminality),
- soustředění pozornosti policie na určitá místa či skupiny obyvatel,
- případy umělé latence (například bagatelní majetkovou kriminalitu),
- metodologické problémy a rozdíly ve způsobu statistického vykazování,

¹⁶ Tyto statistiky obsahují informace související se zajišťováním výkonu trestu odnětí svobody. Kriminologický význam pak mají především údaje o obviněných a odsouzených (dle typu věznice, délky trestu, předchozích odsouzeních atd.; více viz ČSÚ, 2023: 4).

- chybné, případně záměrné uvádění nesprávných údajů při shromažďování a zpracování statistických údajů,
- časovou prodlevu mezi spácháním trestného činu (odhalením pachatele) a registrací této skutečnosti (Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019: 152–154).

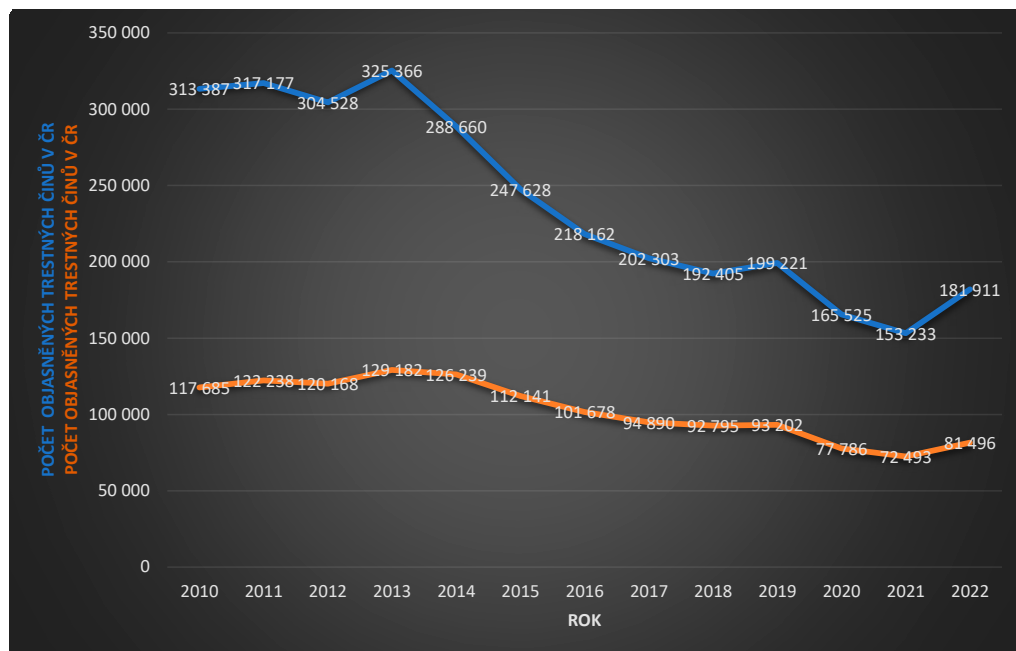
Trend počtu trestných činů v období let 2010–2022 je zachycen v grafu 7.1. Zároveň graf zachycuje i míru objasněnosti trestné činnosti.

Z grafu 7.1 lze vyčíst jednoznačně klesající trend registrované trestné činnosti v České republice. Počet skutků se za posledních deset let snížil o polovinu až téměř k hranici 150 tisíc. Zaznamenat lze také propad registrovaných trestných činů v období pandemie covidu-19 (roky 2020 a 2021). Na druhou stranu lze konstatovat, že procento objasněných trestných činů se za posledních deset let mírně zvýšilo (v roce 2011 byla objasněnost 38,5 %, v roce 2021 to bylo 47,3 %; blíže viz ČSÚ, 2023: 8).

Obecně lze říci, že dlouhodobý pokles celkové registrované kriminality souvisí především s poklesem majetkové kriminality, jež je v první polovině 21. století ovlivněná zvednutím výše škody jako zákonného znaku některých trestných činů. Roli zde zřejmě hrají i demografické vlivy a s tím spojený pokles podílu mládeže na spáchaných skutcích (Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019: 158).

Kromě údajů o celkové kriminalitě lze také vyčíst i data o jednotlivých druzích trestných činů (například majetkových, násilných, mravnostních, hospodářských atp.), případně o konkrétních trestných činech, z nichž pro veřejnost jsou podstatné ty, které se týkají násilné kriminality, například vraždy. Jasnost a snadná stravitelnost těchto údajů je vykoupena dosti zásadním problémem – ani v nejmenším neodrá-

Graf 7.16 Počet registrovaných trestných činů v ČR v letech 2010–2022 a míra jejich objasněnosti

Zdroj: Policie ČR, Evidenčně-statistický systém kriminality; 2023

žejí demografické vlivy. I z toho důvodu se užívá index kriminality, kdy je samotný „rozsah trestné činnosti“ přepočítán na počet obyvatel žijících na konkrétním území (Tomášek, 2010: 62–63; Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019: 141).¹⁷

Podstatná není jen míra trestné činnosti, ale především míra její objasněnosti. Ta se samozřejmě výrazně liší u jednotlivých trestných činů či jejich skupin. Celková míra objasněnosti je představena také v grafu 7.1.

Všeobecně rovněž platí, že kriminalita je dominantně mužskou záležitostí, za posledních deset let tvořily ženy v průměru 16 % všech stíhaných a vyšetřovaných osob (srov. ČSÚ, 2023: 25).

Z hlediska celkového společenského klimatu jsou statistiky podstatné v případě závažných trestných činů, z nichž tento text graficky představí vývoj u trestného činu vraždy (§ 140), znásilnění (§ 185), loupežného přepadení (§ 173), nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami (OPL, § 283) a nebezpečné pronásledování – stalkingu (§ 354) (blíže viz trestní zákoník, č. 40/2009 Sb.; srov. Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019).

Z hlediska policejních statistik je nejlépe evidovaný trestný čin vraždy, který zároveň vykazuje vysokou míru objasněnosti. Naopak u trestného činu znásilnění je vysoká míra latence, kdy často nedochází k jeho oznámení (registraci). Skutečný počet znásilnění může být ve srovnání s oficiálními statistikami až pětinasobný (srov. Giddens, 1999).

Důvodem vysoké latence je, že oběť chce na celý incident co nejrychleji zapomenout anebo není ochotna se podrobit lékařskému vyšetření, policejnímu výslechu a soudnímu jednání. Strach může postiženým nahánět i soudní líčení, které je veřejně přístupné a oběť se musí setkat tváří v tvář s obviněným. Znásilnění lze z kriminologického hlediska definovat jako vynucení pohlavního styku či jiných sexuálních aktivit násilím nebo pod pohrůzkou násilí (Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019: 428). Z hlediska viktimologie je podle Čírtkové (2014: 54) podstatná percepce oběti, kdy ženy znásilněné cizím pachatelem obvykle nemají potíže interpretovat sexuální přepadení jako znásilnění a trauma. Znásilnění se však ve většině případů dopouští muž, kterého oběť zná a jemuž navíc i důvěřuje. V těchto případech nevzniká percepce oběti snadno.

Případy znásilnění jsou častí medializovány, což se týká případů, kdy je pachatelem či obětí veřejně známá osobnost (například Harwey Weinstein, Dominik Feri).

Loupežné přepadení je trestný čin, u kterého je podstatné násilí či pohrůžka násilím a úmyslem pachatele je zmocnit se cizí věci. Drogová trestná činnost, včetně nedovolené výroby a jiného nakládání s OPL, je častým důvodem uvěznění, což je důsledkem masivního rozšíření této trestné činnosti od 90. let 20. století.

Pokud se zaměříme na trestný čin vraždy (§ 140), je zřejmé, že i přes mediální informování a seriálovou tvorbu, která tento trestný čin prezentuje nadměrně často, došlo za uplynulé období ke snížení počtu vražd. V roce 2021 bylo spácháno 105 vražd, což bylo nejnižší číslo od roku 1988. Zároveň také stoupla objasněnost tohoto trestného činu na 95,2 %. Z hlediska mezinárodního srovnání i na základě tohoto konkrétního trestného činu lze konstatovat, že Česká republika je bezpečná země, protože v rámci EU jí patří čtvrté místo s nejnižším počtem vražd (ČSÚ, 2023: 15). Bližší trend představuje tabulka 7.I.

¹⁷

index kriminality = $\frac{\text{počet trestných činů}}{\text{počet obyvatel na daném území}} \times 100\,000$

Tab. 7.I Počet vražd v ČR v období let 2010–2022 (§ 140)

Rok	Počet vražd	Míra objasněnosti (%)
2010	172	91,3
2011	172	87,8
2012	187	94,7
2013	181	91,7
2014	160	85,6
2015	155	87,7
2016	135	93,3
2017	146	94,5
2018	116	89,6
2019	143	82,5
2020	130	92,3
2021	105	97,5
2022	150	88,08

Zdroj dat: Policie ČR, Evidenčně-statistický systém kriminality; 2023

Tab. 7.II Počet trestných činů znásilnění v České republice v období let 2010–2022 (§ 185)

Rok	Počet znásilnění	Míra objasněnosti (%)
2010	586	84,1
2011	675	79,1
2012	669	82,7
2013	589	78,3
2014	669	77,1
2015	598	77,8
2016	649	69,0
2017	598	69,9
2018	651	67,4
2019	683	64,6
2020	639	57,9
2021	773	58,0
2022	880	59,0

Zdroj: Policie ČR, Evidenčně-statistický systém kriminality (2023)

Dalším vybraným trestným činem je znásilnění (§ 185), které náleží do skupiny tzv. mravnostní kriminality. V mezinárodním srovnání za rok 2020 patřila České republice 15. příčka v rámci EU (s 6 trestnými činy na 100 tisíc obyvatel). S dramatickým odskokem od všech ostatních členských zemí bylo na první příčce Švédsko (86 trestných činů na 100 tisíc obyvatel!), což je o 84,5 činu na 100 tisíc obyvatel více než v posledním Polsku (viz ČSÚ, 2023: 18). Trendy u trestného činu znásilnění jsou blíže představeny v tabulce 7.II.

Dalším vybraným trestným činem je loupežné přepadení (§ 173), které patří do skupiny násilné kriminality, jež také dlouhodobě klesá (srov. ČSÚ, 2023). Trendy zachycené u této trestné činnosti jsou představeny v tabulce 7.III.

Tab. 7.III Počet loupežných přepadení v ČR v období let 2010–2022 (§ 173)

Rok	Počet loupežných přepadení	Míra objasněnosti (%)
2010	4 019	83,8
2011	3 881	82,3
2012	3 416	82,3
2013	3 051	81,2
2014	2 547	81,5
2015	2 022	80,7
2016	1 646	61,0
2017	1 585	64,3
2018	1 396	63,8
2019	1 439	66,9
2020	1 248	67,1
2021	1 230	66,0
2022	1 420	70,5

Zdroj: Policie ČR, Evidenčně-statistický systém kriminality; 2023

Tab. 7.IV Počet trestných činů nedovolené výroby a jiného nakládání s OPL v České republice v období let 2010–2022 (§ 283)

Rok	Počet činů podle § 283	Míra objasněnosti (%)
2010	2 516	87,0
2011	3 097	89,9
2012	3 261	90,0
2013	3 947	91,0
2014	4 414	90,3
2015	4 515	90,5
2016	4 512	90,0
2017	4 551	87,9
2018	4 396	86,6
2019	3 559	82,2
2020	3 012	79,3
2021	2 097	77,5
2022	2 956	80,1

Zdroj: Policie ČR, Evidenčně-statistický systém kriminality; 2023

Jak již bylo uvedeno výše, drogová trestná činnost je častým důvodem pro odsouzení jedinců k výkonu trestu odnětí svobody. Následující tabulce 7.IV se zaměřuje na trestný čin nedovolené výroby a jiného nakládání s OPL (§ 283).

Kromě přibližně pěti desítek nových trestných činů, které byly kodifikovány v trestním zákoníku č. 40/2009 Sb., se diskuse týkaly i tzv. stalkingu, tj. nebezpečného pronásledování (§ 354). Pojem „stalking“ se začal užívat koncem 20. století v USA, později se přenesl do Evropy (Zoubková a kol., 2011). Anglický termín „stalking“ byl do českého trestního zákoníku zaveden pod názvem *nebezpečné pronásledování*. Označuje takové chování – často, ale ne vždy sexuálně motivované –, kterým pachatel obtěžuje vyhlédnutý objekt. Na rozdíl od obtěžování, které se u nás vžilo spíše pro sexuální dotěrnost některých mužů vůči ženám, jde zpravidla o dlouhodobé sledování a kontaktování oběti, často typické silným agresivním nábojem. Agresivním nábojem a svou invazivností se na druhé straně liší od známého slídičství (voyeurství). Může připomínat sledování oběti sadistickým vrahem a často také může vraždou oběti končit (Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019: 438). Podstatou stalkingu je dlouhodobý, systematický a často sofistikovaný psychický teror, kterého se dopouští známý pachatel (expartner, citel, nekompetentní nápadník) nebo vzácněji neznámý pachatel (Čírtková, 2014: 55). Stalkeři pocházejí ze všech sociálních vrstev a věkových kategorií. Obětí může být v podstatě každý člověk, nezávisle na svém sociálním původu a individuálních sklonech (Zoubková a kol., 2011). Trendy u trestného činu nebezpečné pronásledování (§ 354) jsou představeny v tabulce 7.V.

Z hlediska možného zachycení trestné činnosti na úrovni regionů a konkrétních lokalit lze ocenit i tzv. mapy kriminality, které podrobným způsobem představují trestnou činnost (blíže viz <https://mapakriminality.cz>; <https://kriminalita.policie.cz>). Tyto mapy vycházejí z topografického přístupu, kdy jsou konkrétní druhy trestné činnosti zaznamenávány

Tab. 7.V Počet trestných činů nebezpečného pronásledování (stalkingu) v ČR v období let 2010–2022 (§ 354)

Rok	Počet činů nebezpečné pronásledování	Míra objasněnosti (%)
2010	537	76,2
2011	535	81,3
2012	485	77,9
2013	520	75,6
2014	490	78,0
2015	487	76,6
2016	395	72,9
2017	337	70,6
2018	363	71,4
2019	358	72,6
2020	336	67,0
2021	308	68,8
2022	318	63,2

Zdroj: Policie ČR, Evidenčně-statistický systém kriminality; 2023

na mapě vybraného teritoria (města, lokality, regionu, státu) za určité časové období. Tímto způsobem jsou vytipována místa největšího ohrožení, což umožňuje přijetí následných preventivních (situační prevence) a represivních opatření (srov. Zoubková a kol., 2011).

7.3 TREST

Navazujícím tématem zločinu je jeho trestání. Následující část kapitoly se proto zaměří na představení základních termínů, konceptů, institucí a trendů v českém vězeňství. Laický pohled bez znalosti přesných údajů může vypadat tak, že české věznice jsou přeplněné, přestože se čas od času realizují široké amnestie, které stavy vězňů dočasně snižují. Další laický pohled na české vězeňství může být i takový, že se jedná o určitý wellness pobyt, kdy odsouzení nemusejí nic platit, mají čas na sledování televize a budování své muskulatury. Kde je pravda? Jaký podíl vězněných osob tvoří ženy? Jaké jsou trendy českého vězeňství? A jak se vězeňství proměnilo za několik posledních desítek let?

Prostředí věznic je specifické v řadě ohledů. Mimo jiné tím, že jsou v něm soustředěny osoby, které se dopustily protiprávního jednání či u kterých je důvodné podezření, že se dopustily protiprávního jednání, jehož typová škodlivost se odráží v tom, že v jeho důsledku byl pachatel uvězněn – ať již v rámci výkonu trestu odnětí svobody, nebo formou výkonu vazby v trestním řízení (Blatníková, 2016: 9).

Uvěznění (především dlouhodobé) je považováno za velmi náročnou životní situaci, která přináší řadu zásadních změn u odsouzených, což se projevuje zhoršením jejich fyzického i psychického stavu (srov. Giddens, 1999; Veteška, Fischer, 2020).

Dalším významným faktorem jsou podmínky a možnosti vězeňského systému (například z hlediska pracovních příležitostí, trávení volného času uvězněných osob, resocializačních programů atp.). Tak jako jiné oblasti se i vězeňství začalo výrazně proměňovat po roce 1989, kdy se začalo depolitizovat, humanizovat¹⁸, modernizovat a profesionalizovat (srov. Dirga, 2020; Juříček, Smolík, 2023).

V roce 1993 byla samostatnou Českou republikou přijata Evropská vězeňská pravidla (EVP), která jako moderní vězeňské normy s doporučujícím charakterem směřovala k modernizaci vězeňství. Jejich nepochybným přínosem byl silný vliv na zkvalitnění podoby českého vězeňství (Brunová, 2020: 63). EVP byla koncipována tak, aby odpovídala potřebám a snahám jednotlivých vězeňských správ, vězňům i pracovníkům vězeňských ústavů, a zajistila tak koherentní, pozitivní, realistický a moderní přístup k řízení i vězeňskému režimu (Štěrba, 2007: 29).

Všechny tyto trendy a přístupy se snažila postihnout i věda o trestání neboli *penologie*. Penologii lze definovat jako vědu o trestech a trestání nebo také jako vědu o výkonu trestu a jeho účincích. V užším smyslu se penologie zabývá reálným výkonem trestů a ochranných opatření, v širším pojetí do ní spadá i oblast alternativních sankcí. Samotnou penologii lze členit na teorii vězeňství (*penitenciaristiku*) a teorii alternativních trestů (Raszková, Hoferková, 2018: 7–8; Štěrba, 2007: 8). Penologie je naukou (teorií), která v sobě ukrývá prvky filozofie, právníka a kriminologická východiska, sociologii, psychologii a pedagogiku (Jelínek a kol., 2021: 195). Penologie a) studuje vývoj

¹⁸ Jedním z prvních opatření nastupující humanizace vězeňství v Československu bylo zrušení trestu smrti dne 30. června 1990.

penologických myšlenek, b) zkoumá sociálněpsychologické procesy, jevy, vztahy a zákonitosti, které vznikají v důsledku aplikování trestu, c) zkoumá fyzickou a psychosociální realitu pachatele (jeho zdravotní stav, nemoci, úrazy, sociální zázemí, věk, dosažené vzdělání), d) zkoumá, ověřuje a koncipuje přístupy výchovného zacházení s odsouzenými, aby bylo co nejefektivněji dosaženo účelu trestu, e) zkoumá systém institucí a jejich funkcí při realizaci zákonného postihu, f) zkoumá a hledá i jiné sankce, které by účinně ovlivňovaly chování pachatelů trestných činů (ochranná opatření, alternativní tresty) (Štěrba, 2007: 9).

V rámci penologických debat se objevují nejrůznější témata, která se týkají trestání a vězeňství obecně. Jedná se například o debatu, zda účelem Vězeňské služby České republiky je především prostá detence (zadržování lidí), nebo také penitenciární výchovné působení a ovlivňování (srov. Raszková, Hoferková, 2018; Štěrba, 2007; Dirga, 2021). Další debaty vyplývají ze samotného principu trestání, resp. z toho, co je hlavním účelem trestu, jaké jsou jeho funkce a také jaké jsou možné formy trestů. Účelem trestu je přispět ke kontrole zločinnosti, chránit společnost před trestnými činy, odvracet trestné činy směřující proti právům a svobodám občanů, zabráňovat pachatelům v další trestné činnosti, vychovávat je v řádné občany, vést je k prosociálnímu chování, napravit je a současně působit výchovně i na ostatní členy společnosti. Samotný trest vždy musí být pouze prostředkem, jímž se společnost proti páčání trestných činů brání (Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019: 165–166; Jelínek a kol., 2021: 193).

Definice konstatují, že „účelem výkonu trestu odnětí svobody je zacházení s odsouzeným, které směřuje k tomu, aby měl odsouzený možnost pracovat, kulturně se rozvíjet a vzdělávat, aby našel uspokojení v práci, v prospěšném využívání volného času a ve slušném soužití se všemi ostatními lidmi“ (Raszková, Hoferková, 2018: 43).

K dosažení účelu výkonu trestu věznice stanoví pro každého odsouzeného program zacházení jako základní formu cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného, jehož cílem je připravit ho na soběstačný život v souladu se zákonem po propuštění z výkonu trestu. Součástí zacházení jsou i metody a formy práce zaměřené na oblast řešení důsledků trestné činnosti pro poškozeného (Raszková, Hoferková, 2018: 59).

V odborné literatuře lze identifikovat tyto hlavní funkce trestu:

- a) *odplatná* (vyrovnávací, retributivní) – jejím úkolem je emocionální uspokojení poškozeného vůči pachateli, závažnost spáchaného trestného činu by se měla stejnou měrou odrazit v životě pachatele;
- b) *regulativní* (ochranná) – účelem regulativní funkce je ochrana společnosti před nebezpečným deviantním chováním prostřednictvím ukládání sankcí pachatelům trestných činů;
- c) *preventivní* – tato funkce spočívá především v neodvratitelnosti trestu jako takového, a ne v jeho tvrdosti;
- d) *restorativní* (restituční, kompenzační, rehabilitační, nápravná, obnovující) – usiluje o znovuoobnovení (nápravu) narušeného sociálního vztahu mezi pachatelem a poškozeným (jedincem, skupinou, společností);
- e) *výchovná* – zaměřuje se na nápravu pachatele;
- f) *morální* – v současném pojetí jí není přikládána tak velká důležitost, jakou zasluhuje;
- g) *represivní* – izolace pachatele od společnosti;
- h) *odstrašující* – uložený trest odrazuje pachatele či potenciálního pachatele ve smyslu rčení „zločin se nevyplácí“ (Raszková, Hoferková, 2018: 47; srov. Jelínek, 2021: 199).

V odborných diskusích jsou uváděny základní zásady trestání. Jedná se především o zásadu:

- a) zákonnosti (*nulla poena sine lege* – žádný trest bez zákona),
- b) individualizace použitých sankcí (za spáchaný trestný čin je odpovědný pouze pachatel),
- c) neslučitelnost určitých druhů sankcí u téhož pachatele (například nemožnost uložit domácí vězení a trest odnětí svobody atp.),
- d) humanita sankcí (pachatelé se nesmějí ukládat kruté nebo nepřiměřené tresty),
- e) zohlednění právem chráněných zájmů osob poškozených trestným činem (Jelínek a kol., 2021: 200–201).

Předmětem zkoumání penologie jsou metody zacházení s pachatelem trestných činů (tedy tresty a způsob jejich výkonu), které co možná nejúčelněji dosáhnou korektivní změny chování pachatele tak, aby se mohl integrovat do společnosti jako řádný občan. Penologie tedy zkoumá efektivnost všech trestů, které jsou uvedeny v trestním zákoníku, avšak zvláštní pozornost věnuje trestu odnětí svobody pro specifické právní vztahy, zákonitosti a působení na pachatele, které nastávají při jeho výkonu. V penologii je kladen důraz na individuum, poznání jeho osobnosti s cílem stanovit adekvátněji diferencované zacházení včetně individualizovaného přístupu (v tom je také rozdíl mezi praxí před rokem 1989 a po roce 1989; Raszková, Hoferková, 2018: 7–8).

Za formy trestu v České republice lze považovat výkon trestu odnětí svobody, ale i další tresty, například podmíněčné odsouzení či tzv. alternativní tresty (což je však termín, který v trestním zákoníku, zákon č. 40/2009 Sb., užíván není). Alternativními sankcemi v užším smyslu slova jsou takové druhy trestů, které přestože nejsou spojeny s odnětím svobody pachatele, zaručují naplnění účelu trestu stejně, jako kdyby byl na odsouzeném vykonáván klasický trest odnětí svobody. Uložení trestu nespojeného s odnětím svobody je chápáno jako projev důvěry vůči pachateli. Staví se na pozitivních vlastnostech osobnosti pachatele, na jeho dosažené úrovni sociální odpovědnosti, která se promítá v postoji ke spáchanému trestnému činu, a též na postoji k trestu za spáchaný trestný čin, kdy vyvíjí úsilí zmírnit či odčinit následky trestného činu. Alternativní sankce v širším pojetí zahrnují sankce či opatření, které zcela neeliminují ztrátu svobody (například víkendová vězení) a alternativy trestního řízení v podobě různých forem odklonů, tj. vyřízení trestní věci jiným způsobem než v rámci standardního trestního řízení. Užší pojetí alternativních sankcí zahrnuje jakýkoli trest nespojený s odnětím svobody, který se ukládá tehdy, má-li být uložen trest odnětí svobody, avšak vzhledem k osobě pachatele a okolnostem případu lze účel trestu postihnout i jinak (Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019: 249).

Základní logikou u alternativních sankcí je skutečnost, že jedinec může být potrestán i bez omezení osobní svobody, což by se mělo projevit v jeho napravení a uvědomění si jeho chování v rozporu se zákonem. K alternativním trestům se u nás řadí například trest domácího vězení (kontroluje Probační a mediační služba ČR), obecně prospěšné práce¹⁹ (dohled vykonává také Probační a mediační služba ČR), propadnutí majetku, peněžitý trest, zákaz činnosti, zákaz pobytu, vyhoštění (v případech cizinců na

¹⁹ Obecně prospěšné práce představují trest, který je alternativou k trestu odnětí svobody, do jehož výkonu je zapojena širší společnost. Pro veřejně prospěšnou práci ve smyslu hlavního trestu hovoří kromě hlediska výše nákladů i kombinace různých trestem sledovaných účelů, například

území České republiky) a také zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (uplatňovaný především pro fotbalové chuligány; podrobněji viz Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019: 250).

Způsob reagování státu na protiprávní jednání pachatelů je vyjádřen prostředky a opatřeními, které stát vyvíjí v boji s trestnou činností. Názory na tresty a způsoby trestání, postoje k pachatelům trestné činnosti a způsoby zacházení s nimi vždy odrážejí kulturní a ekonomickou úroveň společnosti včetně vztahu společnosti k občanským právům a svobodám. V historickém vývoji společnosti a její trestněprávní praxi se pojetí účelu trestu proměňuje a nově koncipuje v závislosti na úrovni právního vědomí, zastávaných sociálních hodnotách, reflexi člověka a převládajících filozofických směrech. Na trest a trestání bylo v průběhu doby nahlíženo jako na *odplatu* – *izolaci* – *odstrašení* – *nápravu* (Raszková, Hoferková, 2018: 19).

Za důležité změny či trendy z pohledu trestní a sankční politiky Raszková a Hoferková (2018: 38) považují:

- depenalizaci a dekriminalizaci,
- rozšíření škály alternativních trestů,
- novelu trestního řádu a novelu trestního zákona č. 265/2000 Sb., které ovlivnily rozhodování soudů o trestech,
- přijetí nového zákona o probační a mediační službě č. 257/2000 Sb., zákona o soudnictví ve věcech mládeže č. 203/2003 Sb., zákona o výkonu zabezpečovací detence č. 129/2008 Sb., a
- přijetí nového trestního zákoníku č. 40/2009 Sb.

Vězeňství je výrazně formováno také politickými rozhodnutími (preferovanou kriminální politikou státu), které se týkají kriminalizace a dekriminalizace konkrétního chování (srov. Zoubková a kol., 2011). Kromě rozhodnutí o trestnosti určitého chování, které vyplývá z platného trestního zákoníku, se může jednat i o prezidentské milosti a amnestie. Především amnestie výrazně zasahují do počtu osob ve výkonu trestu.²⁰

újmu způsobenou pachatelem. Zde představuje odnětí volného času, který je v dnešní společnosti stále více ceněn, způsobené škody jsou nahrazeny prací vykonanou ve prospěch společnosti, resocializace pachatele je usnadněna tím, že jeho sociální kontakty nejsou poškozeny příliš intenzivním zásahem do jeho života a zároveň je podpořena osvojováním stabilních pracovních návyků a rozvíjením pocitu sociální zodpovědnosti. Trest obecně prospěšných prací umožňuje využití zdrojů psychosociální pomoci a podpory s důrazem na pomoc a nikoli represii. Obecně prospěšné práce, někdy též označované jako společensky prospěšné práce, jsou alternativním trestem, který ukládá soud za předpokladu, že pachatel s tímto trestem souhlasí a bere na sebe povinnost jej vykonat. Při ukládání takové práce je třeba respektovat určité zásady: musí jít o práci, která je užitečná pro pachatele i pro společnost, odpovídá schopnostem a vědomostem pachatele a přináší mu morální užitek (Štěrba, 2007: 134).

²⁰ Kritizovaná byla především amnestie prezidenta Václava Havla, která byla vyhlášena 1. 1. 1990. Z celkového počtu 31 000 odsouzených osob bylo na svobodu propuštěno 23 260 osob. Tato široká amnestie vedla v důsledku ke zvýšenému zatížení politicky destabilizované Veřejné bezpečnosti (do roku 1991 název pro policejní složku tehdejšího Sboru národní bezpečnosti), k zahlcení soudního systému, a především k výraznému nárůstu kriminality. Další velká amnestie byla vyhlášena prezidentem Václavem Klausem dne 1. 1. 2013. Amnestie a podmíněná amnestie se týkala 6 471 vězněných osob (z toho amnestie 5 474 osob a podmíněná amnestie 997 osob). Od 2. 1. do 5. 1. 2013 bylo propuštěno 6 062 osob (podrobněji viz Raszková, Hoferková, 2018: 36–41).

Vězeňská služba České republiky je ozbrojeným bezpečnostním sborem, který zajišťuje v rozsahu zákona č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční stráží České republiky, výkon zabezpečovací detence, výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody, ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti. Vězeňská služba je organizační složkou státu (správním úřadem) a hospodaří s jeho majetkem, který potřebuje pro plnění svých úkolů (Raszková, Hoferková, 2018: 74). Úkoly Vězeňské služby zajišťuje vězeňská stráž, justiční stráž, správní služba, Akademie Vězeňské služby a pověřené orgány Vězeňské služby (Raszková, Hoferková, 2018: 76; Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019: 244; Štěrba, 2007: 35–40).

Organizačními jednotkami Vězeňské služby jsou dle ustanovení § 1, odst. 4 zákona č. 555/1992 Sb.:

- a) generální ředitelství,
- b) vazební věznice,
- c) věznice,
- d) ústavy pro zabezpečovací detence,
- e) Střední odborné učiliště Vězeňské služby a
- f) Akademie Vězeňské služby (Raszková, Hoferková, 2018: 78).

Vězeňská služba ČR je odbornou veřejností vnímána především jako služba zajišťující výkon trestu odnětí svobody ve věznicích, které považuje za „byrokratické organizace s prvky totální instituce“ (Dirga, 2020: 8). Vězeňská služba ČR plní úkoly v souvislosti s výkonem vazby a trestu odnětí svobody, se správnou detenčních zařízení, zajištěním pořádku a bezpečnosti v budovách soudů, státních zastupitelství a ministerstva spravedlnosti a s eskortami vězněných osob (Tvrdá, 2019: 87; Brunová, 2020: 65).

Ke dni 1. 10. 2017 došlo k novele zákona o výkonu trestu odnětí svobody a trestního zákoníku (zákonem č. 58/2017 Sb.). Změny nastaly zejména v typech věznic, kdy ze stávajících čtyř typů došlo k redukci na typy dva – s ostrahou a se zvýšenou ostrahou (Raszková, Hoferková, 2018: 41).

V současnosti je platný dokument „Koncepce vězeňství do roku 2025“, který se na 162 stranách zaměřuje na rozvoj českého vězeňství. Koncepce vychází z multidisciplinárního a mezirezortního přístupu k problematice vězeňství, je členěna do devíti kapitol (například zaměstnávání, vzdělávání, zdravotnictví, drogy a jiné závislosti, bezpečnost, financování atp.), přičemž představuje i nástroje (akční plány), jak dosáhnout stanovených cílů (Raszková, Hoferková, 2018).

Odsouzený se k výkonu trestu odnětí svobody přijímá na základě pravomocného a vykonatelného rozhodnutí soudu a nařízení výkonu trestu (písemně vyhotoveného), popřípadě na základě výzvy soudu k nastoupení do výkonu trestu nebo příkazu soudu k dodání odsouzeného do výkonu trestu. Odsouzený se může do výkonu trestu odnětí svobody dostat buď okamžitě, nebo s policejním doprovodem, s odkladem, nebo vůbec (například v případech, kdy dojde ke změně rozsudku v souvislosti s odvoláním) (Raszková, Hoferková, 2018: 102).

V rámci novelizace trestního zákoníku i zákona o výkonu trestu odnětí svobody soud zařazuje pachatele do dvou typů věznic, a to do věznice s ostrahou nebo do věznice se zvýšenou ostrahou. Od 1. 10. 2017 se zařazení odsouzený k výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem a do věznice s dozorem mění na zařazení do věznice s ostrahou, a to v případě dohledu do oddělení s nízkým stupněm zabezpečení, v případě

dozoru do oddělení se středním stupněm zabezpečení. Ostraha se mění na oddělení s vysokým stupněm zabezpečení (Raszková, Hoferková, 2018: 103). Věznice s ostrahou se vnitřně člení na oddělení lišící se stupněm zabezpečení – oddělení s nízkým, středním či vysokým zabezpečením (Raszková, Hoferková, 2018: 120).

O umístění do otevřeného, polootevřeného či uzavřeného oddělení věznice (vnitřní diferenciaci) rozhoduje Vězeňská služba ČR podle míry kriminogenního rizika odsouzeného. Míra rizika je vyhodnocována prostřednictvím nástroje Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených osob (SARPO) (Raszková, Hoferková, 2018: 103; Dirga, 2020: 9; Juříček, Smolík, 2020: 65).

Metoda SARPO se zaměřuje na analýzu kriminálních rizik – tj. na faktory, které přímo souvisejí s příčinami páchaní trestné činnosti. Jsou ověřeny kriminologickými výzkumy – například v souvislosti s věkem v době spáchání prvního trestného činu, pohlavím, dosaženou úrovní vzdělávání. Zacházení pak musí být cílené na ty oblasti, které jsou problematické, jako například léčení závislosti v případě, kdy je trestná činnost páchána pod vlivem drog. Jsou rozeznávána rizika statická, která vycházejí z anamnézy a nelze je změnit (například neúplná rodina), a rizika dynamická, která lze změnit a mohou mít následný vliv na opakování či absenci trestné činnosti. Statické a dynamické rizikové faktory jsou dále zvažovány a hodnoceny z hlediska závažnosti jejich rizikovosti (srov. Blatníková, 2016). Instrument SARPO dovoluje:

1. zhodnotit kriminogenní rizika a potřeby a provádí jejich interpretaci – závažnost rizika pro společnost, závažnost recidivy²¹ u odsouzeného;
2. vyslovuje se k predikci kriminálního vývoje jedince, zhodnocuje pravděpodobnost vývoje, rizikové faktory a potřeby, které podmiňují tento vývoj, vyslovuje se k možnostem jejich ovlivnění;
3. navrhuje cílené, specifické postupy zacházení, které jsou prioritně zaměřené na rizikové faktory, navrhuje výběr programů zacházení, které jsou ověřené a standardizované k danému okruhu problému.

Na základě širokého okruhu získaných poznatků lze zvolit vhodnější individualizovaný přístup k zacházení s vězněným, k řešení jeho situace a k jeho zařazení do diferenciací skupiny v rámci vnitřní diferenciaci, která prohlubuje individualizované zacházení (Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019: 247; srov. Šterba, 2007: 71–73).

Podstatným procesem při výkonu trestu odnětí svobody (VTOS) je prizonizace. Jedná se o proces adaptace vězňů na specifická pravidla ve vězení, přijetí norem a pravidel delikventní subkultury. Ty jsou značně odlišné od norem a pravidel sociálně přijatelných a žádoucích (Veteška, Fischer, 2020: 24; Blatníková, 2016: 12). Dalším tématem je přeplněnost českých věznic (overcrowding), které reflektují také čeští penologové, sociologové a kriminologové, protože kapacita věznic má vliv na well-being nejenom vězňů, ale i personálu věznic (Biedermanová, 2013; Marešová, 2020; Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021). Tyto faktory mají výrazný vliv na kvalitu života vězeňské populace (například na násilí ve vězeňském prostředí, šikanu, sebepoškozování, sebevražednost atp.), ale i jejich rodin a okolí (včetně příslušníků Vězeňské služby ČR; srov. Blatníková, 2016).

²¹ Kriminální recidivu lze definovat jako stav pachatele, který po předchozím odsouzení k trestu pravomocným rozsudkem spáchá další trestný čin (podrobněji viz Válková, Kuchta, Hulmáková a kol., 2019; Zoubková a kol., 2011).

Tab. 7.VI Počet odsouzených mužů a žen v ČR za období let 2010–2021 (stav k 31. 12. příslušného roku)

Rok	Muži	Ženy	Celkem
2010	18 320	1 129	19 449
2011	19 234	1 307	20 541
2012	19 129	1 300	20 429
2013	13 491	810	14 301
2014	15 411	1 022	16 433
2015	17 568	1 282	18 850
2016	19 019	1 482	20 501
2017	18 761	1 510	20 271
2018	18 155	1 522	19 677
2019	17 560	1 595	19 155
2020	16 152	1 460	17 612
2021	15 832	1 411	17 243

Zdroj: Statistické ročenky Vězeňské služby ČR v letech 2010–2021; VS ČR 2023

Stavy odsouzených do výkonu trestu odnětí svobody v České republice představuje tabulka 7.VI.

V souvislosti se stavem vězeňské populace, ať už ve věznicích nebo ve věznicích s ostrahou, je důležité uvést, že množství relevantních údajů je možné čerpat ze statistické ročenky Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR, která je dostupná na internetové stránce www.vsrc.cz, ale i z oficiálních údajů ČSÚ (Brunová, 2020: 151, srov. Biedermanová, 2013). Podobně jako index kriminality lze spočítat i index vězeňské populace, tj. počet osob ve výkonu trestu odnětí svobody na 100 tisíc obyvatel.²² Podobný index lze sestavit i v případě obětí trestné činnosti, tj. viktymnosti²³. Index viktymnosti udává počet obětí trestného činu na určitý počet obyvatel nebo členů zkoumané sociální skupiny (ČSÚ, 2023; Zoubková a kol., 2011: 65–67).

Další širokou oblastí jsou i sociálněpatologické jevy ve věznicích, především násilí (například napadení příslušníka Vězeňské služby, vzájemné napadení vězňů atp.) a drogy ve výkonu trestu (srov. Blatníková, 2016; Juříček, Smolík, 2023). Klíčovým tématem i nadále zůstává financování českého vězeňství. Diskuse a konkrétní opatření se týkají i recidivy, která je v centru pozornosti kriminologů, psychologů, psychiatrů a pedagogů.

22 Index vězněných osob v České republice dosahuje přibližně hodnoty 200 (jedná se o přepočet vězněných osob na 100 000 obyvatel dané země). Nejvyšší index vězněných osob vykazují USA, Ruská federace, Nový Zéland, Austrálie či Kanada (viz Marešová 2020: 4).

23 V případě viktymnosti se jedná o celkovou disponovanost jedince nebo skupiny osob stát se obětí trestné činnosti, případně o příslušný stupeň takového rizika (k tomu srov. Tomášek 2010: 153; Gřivna a kol. 2014: 115). Obecně vyjadřuje viktymnost stupeň pravděpodobného rizika, že se jednotlivec nebo určitá sociální skupina stane obětí daného trestného činu. Vyšší pravděpodobnost stát se obětí zločinu je například u pracovníků určitých profesí, u seniorů, dětí a mladých lidí, psychicky či fyzicky hendikepovaných osob, cizinců, přistěhovalců, členů menšin a u lidí na okraji společnosti (ČSÚ 2023: 23).

7.4 TRENDY V OBLASTI KRIMINALITY A VĚZEŇSTVÍ

V posledních letech lze v České republice vnímat mírný pokles celkové (registrované) kriminality, nicméně u některých typů trestné činnosti je míra kriminality i nadále vysoká. Mezi nejčastější trestné činy patří krádež, vloupání, podvod a loupež. V poslední době se také zvyšuje počet trestných činů spojených s kybernetickou kriminalitou, jako jsou phishingové útoky, DDoS (*Distributed Denial of Service*) útoky, šíření škodlivého softwaru (spyware) a krádeže dat. K dalším trendům patří také rostoucí počet trestných činů v oblasti obchodování s drogami, případně trestná činnost realizovaná ze strany závislých osob či osob pod vlivem OPL (například v dopravě).

Z hlediska vězeňství lze zmínit tyto trendy:

- snahu o maximální ukládání alternativních trestů či řešení trestních věcí odklony,
- snahu o zavedení tzv. částečného vězení (či víkendového vězení, semidetence nebo denní parole),
- princip normalizace, tedy přizpůsobení podmínek pobytu ve vězení podmínkám běžného života mimo věznice (otevřené věznice),
- princip otevřenosti, tzn. co největší kontakt odsouzených s vnějším prostředím (telefony, návštěvy),
- princip zodpovědnosti nejenom za život ve věznici, ale i na svobodě po propuštění,
- prostupnost mezi jednotlivými typy věznic,
- zmenšování podílu vojensky orientovaných zaměstnanců a jejich nahrazování osobami vzdělanými v psychologii a vzdělávání dospělých (zvyšování odbornosti zaměstnanců),
- snaha o co největší možnou zaměstnanost odsouzených,
- náležité stavebnětechnické podmínky věznic,
- smysluplný denní režim odsouzených (Grřivna a kol., 2014: 196–197).

7.5 SHRNUÍ

Zločin a trest není jen psychologický román Fjodora Michajloviče Dostojevského, ale každodenní realita, kdy se jednotlivci, ale i celé společnosti (komunity) potýkají se zločinem a jeho trestáním, ať již v rolích pachatelů, obětí trestné činnosti, policistů, soudců, příslušníků vězeňské služby, sociálních kurátorů, novinářů a zpravodajů, či pouhých diváků televizního zpravodajství nebo kriminálních seriálů. Tato kapitola stručně obsáhla základní institucionální kostru věnující se výzkumu kriminality a jejího trestání. Představeny byly některé trendy u vybraných trestných činů. Poznatky vycházely především z oblasti kriminologie a penologie, nicméně pro účely dalších zjištění jsou uvedeny i vhodné zdroje dat o této problematice. Tato data a poznání jednotlivých trendů mohou korigovat často mylné představy o zločinnosti v české společnosti, případně přímo formovat trestní politiku a konkrétní opatření na lokální či regionální úrovni (například zavedení kamerových systémů, hlídkové činnosti atp.).

V kontextu kvality života lze i v této oblasti nalézt významné souvislosti. Trestnou činností je výrazně ovlivněna kvalita života jak pachatelů (například jejich pobytem ve věznici), tak jejich obětí, které jsou často viktimizovány, tedy poškozeny psychicky, fyzicky či materiálně. Úroveň kriminality také ovlivňuje společenské klima, důvěru

v instituce státu (policii, justici) a kvalitu života konkrétního státu. S tím souvisí i financování jednotlivých institucí věnujících se odhalování a trestání trestné činnosti (Policie ČR, soudní systém, vězeňství atp.). Závěrem lze konstatovat, že sociální vědy v této oblasti mají velkou příležitost k intervenci, realizaci výzkumů a nastavování konkrétních opatření, jejichž cílem může být i lepší kvalita života společnosti. Otázkou však je, zda je po těchto výzkumech a spolupráci poptávka či nikoliv (k tomu srov. Dirga, 2021).

7.6 OTÁZKY K TÉMATU

1. Které odborné organizace se zabývají kriminologií a penologií?
2. Jak lze definovat kriminalizaci a dekriminizaci?
3. Jaký je rozdíl mezi kriminalitou registrovanou a latentní?
4. Jak lze definovat kriminální recidivu?
5. Jaké alternativní tresty jsou v České republice využívány?
6. Jak lze definovat proces tzv. prizonizace?
7. K čemu slouží nástroj SARPO (Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených osob)?
8. Jaké problematice se věnuje viktimologie?
9. Jak se mění kvalita života osob ve výkonu trestu odnětí svobody?
10. Jak se za posledních třicet let v České republice proměnila podpora trestu smrti? Jaké jsou argumenty zastánců a kritiků trestu smrti?

7.7 POUŽITÉ ZDROJE

- BIEDERMANOVÁ, Eva. (2013). Vězeňství – opomíjená i zatracovaná instituce aneb problematika podmínek nepodmíněného výkonu trestu odnětí svobody v českých věznicích očima kriminologa. In: Lubelcová, Gabriela a Džambazovič, Roman (eds.). *Sociálna patológia optikou sociologického skúmania*. Bratislava: Stimul, s. 168–176. ISBN 978-80-8127-077-2
- BLATNÍKOVÁ, Šárka. (2016). *Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí*. Praha: Institut pro kriminologii a prevenci. ISBN 978-80-7338-158-5
- BLAŽEK, Petr, FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. (2019). *Delikvence. Analýza produktů činnosti delikventní subkultury jako diagnostický a resocializační nástroj*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-2013-0.
- BRUNOVÁ, Markéta. (2020). *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*. Praha: Leges. ISBN 978-80-7502-408-4
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. (2014). *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0582-1
- ČSÚ. (2023). *Kriminalita v ČR a EU 2011–2021*. Praha: Český statistický úřad.
- DIRGA, Lukáš. (2020). *Humanizace českého vězeňství očima jeho aktérů*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. ISBN 978-80-261-0848-1
- DIRGA, Lukáš. (2021). Sociologie za mřížemi? Penitenciární sociologie v České republice. *Sociologický časopis*, 57(4), 411–432. ISSN 0038-0288
- DRÁPAL, Jakub, JIŘÍČKA, Václav, RASZKOVÁ, Tereza a kol. (2021). *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7676-066-0

- FIRSTOVÁ, Jana. (2014). *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-521-0
- GIDDENS, Anthony. (1999). *Sociologie*. Praha: Argo. ISBN 80-7203-124-4
- GRÍVNA, Tomáš a kol. (2014). *Kriminologie*. Praha: Wolters Kluwer, 4. vydání. ISBN 978-80-7478-614-3
- JELÍNEK, Jiří a kol. (2021). *Kriminologie*. Praha: Leges. ISBN 978-80-7502-499-2
- JUŘÍČEK, Petr a SMOLÍK, Josef. (2023). Násilí a utváření sociálních statusů ve vězeňské subkultuře. *Sociológia*, 55(1), 44–75. ISSN 0049-1225
- KRULICHOVÁ, Eva a BURIÁNEK, Jiří a kol. (2020). *Obavy ze zločinu: mýty a realita*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-4558-2
- KUPKA, Petr. (2017). *Násilí, podvody a každodennost. Jak zkoumat organizovaný zločin?* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 978-80-7325-418-6
- LÁŠTIC, Erik a KOVANIČ, Martin, eds. (2021). *Neustále pod dohľadom? Politika osobných údajov na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě. ISBN 978-80-223-5288-8
- LUBELCOVÁ, Gabriela. (2017). *Sociológia sociálnych problémov*. Bratislava: Stimul. ISBN 978-80-8127-176-2
- MAREŠOVÁ, Alena. (2020). Trendy ve vězeňství ve světě – soumrak optimistických předpovědí. *Trestní právo*, 24(3), 4–9. ISSN 1211-2860
- MOŽNÝ, Ivo. (2002). *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-6241
- NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika a kol. (2014). *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-4042-3
- NOVOTNÁ, Eliška. (2008). *Základy sociologie*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2396-9
- RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. (2018). *Kapitoly z penologie I. Vězeňství*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-364-5
- SCHEINOST, Miroslav. (2013). Jaká je a kam směřuje česká kriminologie. In: Zoubková, Ivana, Firstová, Jana a kol.: *Kriminologie: aktuální problémy*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, s. 24–29. ISBN 978-80-7251-395-6
- SMOLÍK, Josef. (2007). Uvedení do problematiky organizovaného zločinu. In: Smolík, Josef, Šmíd, Tomáš a Vaďura, Vladimír (eds.): *Organizovaný zločin a jeho ohniska v současném světě*. Brno: Masarykova univerzita, s. 11–30. ISBN 978-80-210-4438-8
- SMOLÍK, Josef. (2016). Vymezení, definiční znaky a typy organizovaného zločinu. *Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje*, 22(22), 421–441. ISSN 2299-4033
- SOPÓCI, Ján a BÚZIK, Bohumil. (2009). *Základy sociológie*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 5. vydání. ISBN 978-80-10-01444-6
- ŠMÍD, Tomáš a KUPKA, Petr. (2011). *Český organizovaný zločin. Od vyděračů ke korupčním sítím*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5618-3
- ŠTĚRBA, Vladislav. (2007). *Penologie*. Praha: Armex Publishing. ISBN 978-80-86795-48-5
- TOMÁŠEK, Jan. (2010). *Úvod do kriminologie. Jak studovat zločin*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2982-4

- TVRDÁ, Kateřina. (2018). *Vnitřní bezpečnostní sbory a zpravodajské služby ve střední Evropě. Mapování proměn vnitřního bezpečnostního pole na případech České republiky, Maďarska, Polska a Slovenska*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 978-80-7325-465-0
- URBAN, Lukáš. (2022). *Sociologie. Klíčová témata a pojmy*. Praha: Grada Publishing, 2. vydání. ISBN 978-80-271-3056-6
- VÁLKOVÁ, Helena, KUČTA, Josef a HULMÁKOVÁ, Jana a kol. (2019). *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 3. vydání. ISBN 978-80-7400-732-3
- VETEŠKA, Jaroslav a FISCHER, Slavomil. (2020). *Psychologie kriminálního chování. Vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-0731-5
- ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. (2011). *Kriminologický slovník*. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-312-4

7.8 POUŽITÉ ZDROJE INFORMACÍ A DAT

- CVVM. (2019). *Postoje občanů k trestu smrti*. [online]. [cit. 22. 2. 2023]. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/negativni-jevy-bezpecnost/4960-postoje-obcanu-k-trestu-smrti-kveten-2019>
- Policie ČR. (2023). *Statistické přehledy kriminality*. [online]. [cit. 22. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>
- Statistické ročenky Vězeňské služby ČR v letech 2010–2021. [online]. [cit. 22. 2. 2023]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>
- Trestní zákoník, zákon č. 40/2009 Sb. [online]. [cit. 22. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>